

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

©2018 КУЗЬМІН О. Є., ШАХНО А. Ю.

УДК 351:331.556

Кузьмін О. Є., Шахно А. Ю. Державне регулювання міграційних процесів людського капіталу в умовах глобалізації

Метою статті є дослідження основних міграційних процесів та їх впливу на розвиток людського капіталу в Україні. Розглянуто роль держави в регулюванні міграцій в умовах глобалізації. Визначено основні напрями міжнародної міграції людського капіталу, їх причини та наслідки. Охарактеризовано основні функції та чинники, які впливають на міграційні процеси. Визначено позитивні й негативні наслідки впливу зовнішньої трудової міграції на розвиток людського капіталу. Акцентовано увагу на негативних наслідках відпливу інтелектуального капіталу для України, що є перешкодою для соціально-економічного розвитку країни та призводить до зниження рівня її конкурентних переваг, а також загрожує національній безпеці. Досліджено географію міграційних процесів та надано їх кількісну характеристику. Обґрунтовано, що одним із головних факторів посилення внутрішньої трудової міграції України є нерівномірність економічного розвитку регіонів країни. Розроблено та запропоновано модель удосконалення механізму державного регулювання міграційними процесами людського капіталу України в умовах глобалізації; представлено комплекс заходів, що дозволить зменшити негативні наслідки міграції та покращити соціально-економічні показники України. Перспективами подальших досліджень є поглиблене вивчення ролі держави в підвищенні якісних параметрів міграційних процесів з метою підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Ключові слова: міграція, людський капітал, інтелектуальна міграція, державне регулювання, глобалізація.

Рис.: 2. **Табл.:** 5. **Бібл.:** 13.

Кузьмін Олег Євгенович – доктор економічних наук, професор, директор Навчально-наукового інституту економіки і менеджменту Національного університету «Львівська політехніка» (вул. Митрополита Андрея, 5, Львів, 79013, Україна)

E-mail: oleh.y.kuzmin@lpnu.ua

Шахно Альона Юрївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки, організації та управління підприємствами, Криворізький національний університет (вул. Віталія Матусевича, 11, Кривий Ріг, Дніпропетровська обл., 50027, Україна)

E-mail: alyonashakhno@gmail.com

УДК 351:331.556

Кузьмин О. Е., Шахно А. Ю. Государственное регулирование миграционных процессов человеческого капитала в условиях глобализации

Целью статьи является исследование основных миграционных процессов и их влияния на развитие человеческого капитала в Украине. Рассмотрена роль государства в регулировании миграции в условиях глобализации. Определены основные направления международной миграции человеческого капитала, их причины и последствия. Охарактеризованы основные функции и факторы, влияющие на миграционные процессы. Определены положительные и отрицательные последствия воздействия внешней трудовой миграции на развитие человеческого капитала. Акцентируется внимание на негативных последствиях оттока интеллектуального капитала для Украины, что является препятствием для социально-экономического развития страны и приводит к снижению уровня ее конкурентных преимуществ, а также угрожает национальной безопасности. Исследована география миграционных процессов и дана их количественная характеристика. Обосновано, что одним из главных факторов усиления внутренней трудовой миграции Украина является неравномерность экономического развития регионов страны. Разработана и предложена модель совершенствования механизма государственного регулирования миграционными процессами человеческого капитала Украины в условиях глобализации; представлен комплекс мероприятий, который позволит уменьшить негативные последствия миграции и улучшить социально-экономические показатели Украины. Перспективами дальнейших исследований является углубленное изучение роли государства в повышении качественных параметров миграционных процессов с целью повышения конкурентоспособности национальной экономики.

Ключевые слова: миграция, человеческий капитал, интеллектуальная миграция, государственное регулирование, глобализация.

Рис.: 2. **Табл.:** 5. **Библ.:** 13.

Кузьмин Олег Евгеньевич – доктор экономических наук, профессор, директор Учебно-научного института экономики и менеджмента Национального университета «Львовская политехника» (ул. Митрополита Андрея, 5, Львов, 79013, Украина)

E-mail: oleh.y.kuzmin@lpnu.ua

Шахно Алена Юрьевна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры экономики, организации и управления предприятиями, Криворожский национальный университет (ул. Виталия Матусевича, 11, Кривой Рог, Днепропетровская обл., 50027, Украина)

E-mail: alyonashakhno@gmail.com

UDC 351:331.556

Kuzmin O. Ye., Shakhno A. Yu. The State Regulation of Migratory Processes of Human Capital in Conditions of Globalization

The article is aimed at studying the main migration processes and their impact on the development of human capital in Ukraine. The role of the State in regulating migration in the context of globalization is considered. The main directions of international migration of human capital, their causes and consequences are defined. The main functions and factors influencing migration processes are characterized. Both the positive and the negative consequences of impact of the external labor migration on the human capital development have been identified. The attention is focused on the negative consequences of the outflow of intellectual capital for Ukraine, which is an obstacle to the socio-economic development of the country and reduces the level of its competitive advantages, as well as threatens its national security. The geography of migration processes is researched and their quantitative characteristic is provided. It is substantiated, that one of the main factors of strengthening of internal labor migration in Ukraine is unevenness of economic development of regions of the country. The model of improvement of the mechanism for the State regulation of migration processes of human capital of Ukraine in the conditions of globalization is developed and proposed; the complex of measures allowing to reduce negative consequences of migration and to improve socio-economic indicators of Ukraine is presented. Prospects for further research are in-depth studying of the role of the State in improving the quality of migration processes in order to increase the competitiveness of the national economy.

Keywords: migration, human capital, intellectual migration, the State regulation, globalization.

Fig.: 2. **Tbl.:** 5. **Bibl.:** 13.

Kuzmin Oleh Ye. – D. Sc. (Economics), Professor, Director of the Scientific-Educational Institute of Economics and Management of the Lviv Polytechnic National University (5 Mytropolyta Andreia Str., Lviv, 79013, Ukraine)

E-mail: oleh.y.kuzmin@lpnu.ua

Shakhno Alona Yu. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics, Organization and Management of Enterprises, Kryvyi Rih National University (11 Vitalia Matusevycha Str., Kryvyi Rih, Dnipropetrovsk region, 50027, Ukraine)

E-mail: alyonashakhno@gmail.com

На сучасному етапі розвитку світової економіки та процесу інтеграції все більше спостерігається відтік людського капіталу за кордон. В умовах поширення глобалізаційних процесів дедалі більше розширюється обмін людським капіталом на міждержавному рівні. Міграційні процеси перетворилися на глобальне явище, що суттєво впливає на розвиток національної економіки. На сьогодні головною особливістю міграційних процесів є стихійний характер і зростаючі обсяги міжнародної трудової міграції [1, с. 118].

Характерними ознаками міжнародної міграції є залучення до міжнародного кругообігу людського капіталу практично всіх країн світу, постійне збільшення її масштабів, швидке зростання частки трудової міграції, зокрема міграції інтелектуального капіталу. Міжнародна міграція стала одним із головних чинників соціально-економічних трансформацій і розвитку країн. Водночас вільна міжнародна міграція людського капіталу є небезпечною для держав як у політичному, так і у соціально-економічному аспектах.

Україна володіє досить вагомим науково-технічним кадровим потенціалом. Але внаслідок цілої низки політичних, економічних, соціальних проблем уже втратила близько третини свого наукового потенціалу та продовжує втрачати. За цих умов загострюється проблема впливу міжнародної трудової міграції на формування та розвиток людського капіталу країни. Недостатня увага уряду України до відновлення та збереження наукового потенціалу призвела до зменшення на 50% чисельності науковців середнього віку та майже на 60% молодшого наукового персоналу [2].

У зв'язку з цим проблема трудової, зокрема інтелектуальної, міграції з України набуває актуальності, особливо в контексті державного регулювання розвитку й підвищення конкурентоспроможності вітчизняного людського капіталу та національної економіки в цілому. Регулювання процесів міграції людських ресурсів у сучасних умовах потребує розробки ефективної соціальної та міграційної політики з боку держави, яка має бути побудована на новітніх теоретичних заходах і з урахуванням практичних рекомендацій.

Дослідженню міграційних процесів присвячувалися роботи таких вітчизняних і зарубіжних учених: С. Бандур, З. Бараник, С. Кастл, С. Леонова, Е. Лібанова, А. Марчук, С. Пирожкова, В. Павлова, О. Позняк, І. Прибиткова, І. Романенко, Дж. Саймон, К. Солонінко, М.Тоффлер, А. Чернявська, О. Хомра, В. Школа та ін.

Питаннями державного регулювання міграцій займалися науковці: М. Денисенко, В. Іонцев, В. Моїсеєнко, В. Переведенцев, І. Прибиткова, Л. Рибаківський, Ю. Римаренко, О. Хомра, Б. Хорєв, В. Школа, А. Шевцов та ін.

Незважаючи на значні результати науковців щодо міграційних процесів в Україні, залишається малодослідженим питання державного регулювання міграційних процесів, втрати країною висококваліфі-

кованої частини людського капіталу та шляхи їх мінімізації в умовах глобалізації.

Метою даної статті є дослідження міграційних процесів людського капіталу в Україні, виявлення основних тенденцій міграції та наслідків відтоку людського капіталу за кордон і визначення комплексу заходів щодо вдосконалення регулювання міграційними процесами з боку держави та мінімізації втрат інтелектуального капіталу країни.

Міграція в перекладі з латинської (*migrate, migro*) означає переміщення, переселення людського капіталу. Розрізняють два основні види: внутрішню та зовнішню міграцію. Внутрішня міграція показує мобільність людського капіталу. Зовнішню міграцію класифікують як міжнародну, тобто пов'язану з виїздом за кордони держави. Вона впливає на демографічну ситуацію в країні, змінює кількісні та якісні характеристики людського капіталу в регіонах.

Основними складовими процесу міжнародного обміну людським капіталом є міграція трудових ресурсів (еміграція, імміграція, прихована міграція), отримання освіти за кордоном (обміни, стажування), виїзд з лікувально-оздоровчою метою тощо [1, с. 118].

Міграційні процеси в умовах глобалізації обумовлені різними факторами розвитку країни: соціально-економічними, політичними, етнічними, релігійними, військовими та ін. Держави намагаються контролювати міграційні процеси за допомогою певних обмежень виїзду до тих чи інших країн.

Міграція виконує певні функції: прискорювальну (географічна мобільність людського капіталу), розподільчу (перерозподіл населення між регіонами) та селективну (зміна якісного складу людського капіталу внаслідок нерівномірної участі в міграційних процесах різних соціально-демографічних груп). Зростання масштабів міжнародної трудової міграції впливає на залучення України до процесів міжнародної міграції людського капіталу та її впливу на розвиток вітчизняної економіки.

На сьогодні у світі сформувалися такі основні напрями міжнародної міграції людського капіталу:

- ✦ міграція в межах промислово розвинених країн;
- ✦ міграція до промислово розвинених країн з країн, що розвиваються;
- ✦ міграція висококваліфікованих фахівців та науковців з промислово розвинених країн до країн, що розвиваються;
- ✦ міграція між країнами, що розвиваються;
- ✦ міграція з постсоціалістичних країн до розвинених країн [3, с. 297].

У глобалізованому світі стираються національні бар'єри і кордони між державами. Це дає можливість людині створювати свої життєві пріоритети, самостійно визначати зміст трудової діяльності та перспективи. Посилення глобалізаційних процесів сти-

мує міграцію, знищує ті перешкоди, які заважали раніше людині змінити свій соціальний статус та спосіб життя. Зростання міждержавних міграцій людського капіталу означає формування й підвищення ролі таких наддержавних соціальних інститутів, як створення міжнародних міграційних систем і міграційних мереж, міжнародного права, а також започаткування засад міжнародного громадянства [4, с. 22].

У XXI ст. із посиленням тенденцій глобалізації світової економіки однією з найважливіших її характеристик є нерівномірність розподілу результатів між країнами та відповідне поглиблення асиметрії в соціально-економічній структурі. Глобальні міграційні потоки прямують, передусім, до розвинутих країн. За даними ООН, кожного року кількість мігрантів на планеті зростає: у 2000 р. вона становила 174 млн осіб, у 2013 р. – вже 232 млн, а у 2015 р. – 244 млн осіб. Як свідчать дані Євростату, вперше оформили дозвіл на перебування в країнах ЄС у 2013 р. 236 тис. українців, у 2015 р. – вже 493 тис., а протягом 2016 р. – 589 тис. осіб, що становить близько 18% від загальної кількості виданих дозволів [5].

Міграція відбувається під впливом низки причин, основними з яких є: низький рівень та якість життя, низька заробітна плата, високий рівень безробіття, низька якість освіти, політичні та економічні кризи в країнах походження мігрантів, кращі умови праці та якість життя населення в економічно розвинутих країнах та інші. Головним чинником, що спонукає українців виїжджати за кордон в пошуках роботи, – це низький рівень заробітної плати. Статистику середньої заробітної плати по країнах світу за 2016 р. надано в *табл. 1*.

Як видно з даних *табл. 1*, в Україні середня заробітна плата нижча, ніж у США майже в 24,7 разу. Але наслідки міграційних процесів людського капіталу неоднозначні – є як позитивні, так і негативні, що необхідно враховувати при формуванні державної міграційної політики (*табл. 2*).

Отже, наслідки міграції людського капіталу для країни-експортера є досить неоднорідними. З одного боку, маємо значний позитивний ефект у вигляді надходжень капіталу, зниження напруги на внутрішньому ринку та зростання рівня добробуту сімей мігрантів, однак, з іншого боку, – втрати у вигляді податків від мігрантів та потенційного населення країни.

Останнім часом загрозливих масштабів для України набуває такий вид зовнішньої міграції, як «відплив умів». Втрата науковців та висококваліфікованих спеціалістів є загрозою розвитку інвестиційно-інноваційної моделі розвитку країни, що спричиняє зниження рівня її конкурентоспроможності. Сьогодні процеси інтелектуальної трудової міграції відбуваються в усіх країнах світу. Але, на жаль, Україна займає одне з перших місць серед країн-донорів з постачання висококваліфікованих інтелектуальних людських ресурсів за кордон. Понад 30% українських науковців працюють на розвиток інших країн світу. Розрізняють три основні види інтелектуальної міграції: наукова, освітня, технологічна (ІТ-галузь).

Міграційна політика багатьох розвинутих країн світу формується в напрямку залучення інтелектуального мігранта. Економічний розвиток країни та рівень добробуту її громадян все більшою мірою визначає здатність економіки створювати й ефективно використовувати високорозвинену особистість.

Держави світу з високим рівнем розвитку спрямовують зусилля на ефективне формування економічної системи шляхом розвитку інтелектуального продукту, з розвинутими аналітичними та розумовими здібностями особистості, з високим рівнем самоконтролю, самоорганізації та моральності, умінням своєчасно реагувати на глобальні тенденції розвитку. Усвідомлюючи, що саме людина як інтелектуальна особистість визначає конкурентоспроможність економічних систем, є ключовим ресурсом розвитку та основою багатства суспільства, високорозвинені держави світу створюють не тільки відповідні умови для розвитку людини та примноження інтелектуального капіталу, але й активно формують попит на іноземних висококваліфікованих спеціалістів [2].

Основними загрозами «відпливу умів» для національної безпеки України є такі:

- ✦ еміграція висококваліфікованих спеціалістів і науковців-винахідників, що спричиняє втрату інтелектуального потенціалу та істотно погіршує якісні характеристики людського капіталу країни;
- ✦ від еміграції інтелектуального капіталу Україна втрачає мільярди доларів США, які були витрачені на підготовку спеціалістів. Так, за підрахунками фахівців, вартість витрат дер-

Таблиця 1

Середня заробітна плата в окремих країнах за 2016 р., дол. США

Показник	Країна									
	Україна	Росія	Польща	Чехія	Португалія	Греція	Іспанія	Італія	Ізраїль	США
Середня заробітна плата, \$	203	550	1013	1132	1528	1599	2551	2684	3245	5013

Джерело: складено за [6].

Вплив зовнішньої трудової міграції на розвиток людського капіталу

Сфери впливу	Позитивні наслідки	Негативні наслідки
Політична	Інтеграція України у світове господарство, однією з форм якої є міжнародна трудова міграція	Виникнення претензій країни-реципієнта до країни-донора у зв'язку зі збільшенням нелегальних мігрантів
Економічна	Зменшення напруги на внутрішньому ринку праці	Втрата країною іноземної валюти, яка вивозиться власниками-мігрантами як власні заощадження
	Збільшення валютних надходжень – отримання країною-експортером додаткового джерела валютних доходів у формі грошових переказів від емігрантів та інвестування коштів в економіку	Втрата людського капіталу в процесі міжнародного обміну, що створює погіршення демографічної ситуації та призводить до зниження темпів економічного розвитку країни
	Покриття дефіциту висококваліфікованих спеціалістів за рахунок іноземної робочої сили	Відплив інтелектуального капіталу за кордон, що призводить до уповільнення темпів науково-технічного прогресу
	Покриття нестачі некваліфікованої робочої сили за рахунок іммігрантів	Нелегальна трудова міграція, що призводить до зменшення надходжень до бюджету країни внаслідок несплати трудовими мігрантами податків
	Зниження тиску на національний ринок праці	Підвищення конкуренції на національному ринку праці за рахунок іноземних іммігрантів
Соціальна	Підвищення рівня кваліфікації та професійних навичок працівників за рахунок набуття передового досвіду за кордоном	Зростання соціальної напруженості в суспільстві через міжнаціональні конфлікти, руйнування сімей мігрантів
	Підвищення рівня добробуту сімей мігрантів	Недоотримання заробітчанами кваліфікованої медичної допомоги, позбавлення правового захисту, ненормований робочий день, важкі побутові умови

Джерело: складено за [7, с. 238].

жави і родин на підготовку спеціаліста з вищою освітою – приблизно 600 тис. дол., а науковця до працездатного віку – 800 тис. дол. Отже, за цією методикою приблизний збиток України від еміграції лише тільки вчених становить 36 млрд дол., не враховуючи потенційної вартості того, які наукові розробки вони могли б здійснити;

- ✦ «відплив умів» спричиняє зниження суспільної продуктивності праці, сповільнення темпів впровадження інновацій у виробництво та зменшення конкурентних переваг національної економіки України [8].

Урахування цих чинників є необхідним у контексті формування сучасної державної міграційної політики, яка є складовою соціально-економічної політики держави. Головними інструментами державного регулювання міграційними процесами є нормативно-правові акти з міграцій. Проблеми, які існують в міграційній сфері України (і, насамперед, значні масштаби нелегальної міграції), пов'язані з недосконалістю законодавства.

Отже, для України актуальною є проблема регулювання міграцій. На сьогодні формуванням і ре-

алізацією міграційної політики в Україні займається низка органів державної влади, основними з яких є: Міністерство України в справах національностей та міграцій, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство закордонних справ України, Державна міграційна служба України, Державна прикордонна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Міністерство соціальної політики України, Державна служба зайнятості України, Міністерство освіти і науки України, Державна інспекція України з питань праці, Служба безпеки України.

Державна міграційна служба України здійснює реалізацію державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів [9].

Так, зі зростанням глобальних економічних процесів відбувається зростання кількості громадян, які виїхали за кордон. Як свідчать дані Державної прикордонної служби щодо напрямків міграційних потоків, українці надають перевагу виїзду в країни, що географічно близькі до України (табл. 3).

Виїзд громадян України за кордон у 2014–2016 рр.

Країна	Кількість українців, які виїхали в інші країни						Відносне відхилення, %	
	2014 р.		2015 р.		2016 р.		2015/2014	2016/2015
	Млн осіб	Питома вага, %	Млн осіб	Питома вага, %	Млн осіб	Питома вага, %		
Польща	7,66	34,14	9,52	40,76	10,13	40,15	24,28	6,41
Росія	4,67	20,81	4,16	17,81	4,11	16,29	-10,92	-1,20
Угорщина	2,15	9,58	2,44	10,45	2,90	11,49	13,49	18,85
Молдова	2,42	10,79	1,73	7,41	1,69	6,70	-28,51	-2,31
Білорусь	1,54	6,86	1,39	5,95	1,19	4,72	-9,74	-14,39
Словаччина	0,656	2,92	0,755	3,23	0,886	3,51	15,09	17,35
Румунія	0,522	2,33	0,686	2,94	0,917	3,63	31,42	33,67
Туреччина	0,451	2,01	0,539	2,31	0,950	3,77	19,51	76,25
Єгипет	0,400	1,78	0,353	1,51	0,420	1,66	-11,75	18,98
Німеччина	0,309	1,38	0,295	1,26	0,299	1,19	-4,53	1,36
ОАЕ	0,162	0,72	0,138	0,59	0,158	0,63	-14,81	14,49
Ізраїль	0,118	0,53	0,130	0,56	0,147	0,58	10,17	13,08
Італія	0,173	0,77	0,116	0,5	0,126	0,50	-32,95	8,62
Австрія	0,097	0,43	0,107	0,46	0,108	0,43	10,31	0,93
Греція	0,151	0,67	0,103	0,44	х	х	-31,79	х
Інші країни	0,959	4,27	0,896	3,84	х	х	-6,57	х
Усього	22,438	100	23,358	100	25,226	100	4,10	8,0

Джерело: складено за [10; 11].

З табл. 3 видно, що основна кількість українців у 2015 р. виїжджала в Польщу (40,76%). Така динаміка спричинена створенням польським урядом максимально пільгового міграційного режиму для скорочення фізичного зменшення чисельності населення Польщі за рахунок мігрантів з України. Потік українців до Росії займає друге місце в структурі виїзду громадян України за кордон (майже 18%) і в цілому залишився сталим порівняно з 2014 р. Це пояснюється тим, що основною частиною людського капіталу вибухлих до Росії є трудові мігранти.

У 2016 р. аналіз країн відвідування громадянами України, кількість поїздок до яких знаходиться в межах 100 тис. на рік, виявив зменшення кількості поїздок громадян України до Російської Федерації, Білорусії, Молдови. Зберігається тенденція масового від'їзду українців до Польщі в пошуках роботи (40,15% до загальної кількості всіх українців, які виїжджали у 2016 р. за кордон). Зросла кількість виїздів до Туреччини, Румунії, Угорщини, Словаччини та ін.

За даними Державної прикордонної служби, у 2015 р. Україну відвідало 13,02 млн іноземних громадян, у той час як кількість українців, які виїжджають за кордон, досягла 23,36 млн осіб. Порівняно з показниками 2014 р. було зафіксовано 12,71 млн перетинів

державного кордону іноземними громадянами на в'їзд і 22,44 млн – українських громадян на виїзд. За цими даними можемо зробити висновок, що в Україні спостерігається негативний міграційний баланс. За інформацією Державної прикордонної служби, у 2016 р. іноземці та особи без громадянства в'їжджали на територію України 13,734 млн разів.

Україна приймає найбільше число іноземців з Молдови – 4,75 млн осіб у 2015 р. і 4,37 млн осіб у 2014 р. На другому місці у 2015 р. – Білорусь, з якої прибуло на 0,33 млн осіб більше, ніж у 2014 р. Значно скоротилася кількість прибулих громадян Російської Федерації (менше на 1,03 млн осіб). У цілому спостерігається зростання обсягу прибулих на територію України у 2015 р. порівняно з 2014 р. на 319 тис. осіб, що є позитивним явищем для України [10; 11].

Важливим фактором посилення внутрішньої трудової міграції України є нерівномірність економічного розвитку регіонів країни. Особливого значення набуває поширення міграційних процесів із сільської місцевості до міст.

Міграційний рух людського капіталу України за 2006–2016 рр. і міграційний приріст представлено в табл. 4.

Міграційний рух людського капіталу України за 2006–2016 рр.

(усі потоки міграції), осіб

Рік	Кількість прибулих	Кількість вибулих	Міграційний приріст	Темп міграційного приросту, %
2006	765882	751637	14245	–
2007	758292	741454	16838	18,20
2008	710790	695869	14921	–11,38
2009	642819	629372	13447	–9,88
2010	683449	667316	16133	19,97
2011	669397	652301	17096	5,97
2012	726226	664382	61844	261,75
2013	675942	644029	31913	–48,40
2014	542506	519914	22592	–29,21
2015	533278	519045	14233	–37,00
2016	256808	246188	10620	–25,38
2016/2006 рр., +/-	–509074	–505449	–3625	x
2016/2006 рр., %	–66,5	–67,2	–25,4	x

Джерело: складено за [12].

Дані табл. 4 свідчать, що в Україні за аналізований період зберігається додатний міграційний приріст. Однак наявне також скорочення темпів цього приросту порівняно з 2006 р., причому найменший міграційний приріст у 2016 р. – 10620 осіб (рис. 1).

Потрібно зазначити, що демографічний спад і відтік власного людського капіталу закордон зумовлюють орієнтацію державної міграційної політики на залучення в Україну зарубіжних мігрантів для стабілізації національної економіки. У країні сучасні міграційні процеси викликають занепокоєння, особливо в областях. Розглянемо міграційний рух населення за областями у 2015–2016 рр. (табл. 5).

Аналіз напрямків внутрішньої міграції населення України за період 2015–2016 рр. показав, що найбільш привабливими регіонами є такі, де найвищий рівень середньомісячної заробітної плати (м. Київ та Київська область). Найбільша кількість вибулих

з Донецької та Луганської областей. Також внутрішнє переміщення населення носить урбаністичний характер, а саме – переміщення із сільської місцевості до міської. Міграційні процеси впливають на статеву-вікову структуру населення та людський капітал країни. Більшість мігруючого населення становлять особи працездатного віку.

Отже, аналіз зовнішніх і внутрішніх потоків людського капіталу України показав, що в умовах посилення глобалізаційних процесів, коли у світі формується нова модель трудового життя, державі необхідно застосовувати такі важелі впливу та інститути, які б створювали сприятливі умови для збереження й розвитку людського капіталу та підвищення конкурентних переваг країни.

На наш погляд, необхідно вдосконалення механізму державного регулювання міграційними про-

Рис. 1. Динаміка міграційного приросту людського капіталу України за період 2006–2016 рр.

Джерело: складено за [12].

Міграційний рух людського капіталу у 2015–2016 рр. за областями України, осіб¹

Області та регіони України	Усі потоки міграції, осіб					
	2015 р.			2016 р.		
	Кількість прибулих	Кількість вибулих	Міграційний приріст (+)/ скорочення (-)	Кількість прибулих	Кількість вибулих	Міграційний приріст (+)/ скорочення (-)
Україна	533278	519045	14233	256808	246188	10620
Вінницька	27829	27143	686	5608	8113	-2505
Волинська	16253	16134	119	4523	5778	-1255
Дніпропетровська	37594	38945	-1351	11437	13783	-2346
Донецька	16662	25901	-9239	5775	9376	-3601
Житомирська	19783	21063	-1280	12813	12754	59
Закарпатська	6103	7754	-1651	3311	4293	-982
Запорізька	17890	18687	-797	3893	5582	-1689
Івано-Франківська	18873	16972	1901	9191	9067	124
Київська	35554	24329	11225	25078	13676	11402
Кіровоградська	14898	15586	-688	8398	8374	24
Луганська	5974	11608	-5634	1470	3957	-2487
Львівська	31499	30164	1335	31031	26049	4982
Миколаївська	14023	13817	206	6067	7508	-1441
Одеська	25781	24795	986	17896	14516	3380
Полтавська	23735	22745	990	12591	12750	-159
Рівненська	19812	20594	-782	7629	7882	-253
Сумська	18334	19308	-974	15099	13947	1152
Тернопільська	15263	15013	250	3393	4930	-1537
Харківська	40549	35568	4981	17915	17118	797
Херсонська	12646	12947	-301	3061	4095	-1034
Хмельницька	22350	22524	-174	5717	7623	-1906
Черкаська	18680	18868	-188	5072	7145	-2073
Чернівецька	10548	9552	996	2777	3263	-486
Чернігівська	16538	16383	155	7092	7926	-834
м. Київ	46107	32645	13462	29971	16683	13288

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: складено за [12].

цесами людського капіталу України, що представлено на *рис. 2*.

Таке державне регулювання має спиратися на відповідні нормативно-правові засади, які враховували б міжнародно-правові норми з міграції та національні особливості та за допомогою яких здійснювалося б регулювання кількісного та якісного складу міграційних потоків, їх обсягів, параметрів та спрямування.

ВИСНОВКИ

Таким чином, важливою ознакою світової глобалізації є нерівномірність розподілу її результатів між державами. Посилення диференціації умов життя та

праці суттєво впливає на розвиток людського капіталу [13]. Результати проведеного дослідження дозволяють зробити висновки, що наслідки міграційних процесів на соціально-економічний і політичний розвиток країни неоднозначні. Їх вплив багато в чому залежить від ефективності державного регулювання міграційних процесів. Але в жодному разі діяльність держави не повинна зводитися тільки до заборонних заходів, наслідком яких може бути підвищення напруженості в суспільстві та зростання нелегальної міграції.

З нашої точки зору, задля мінімізації втрат від впливу людського капіталу, а особливо інтелектуального капіталу, для підвищення ефективності

Удосконалення механізму державного регулювання міграційними процесами людського капіталу України

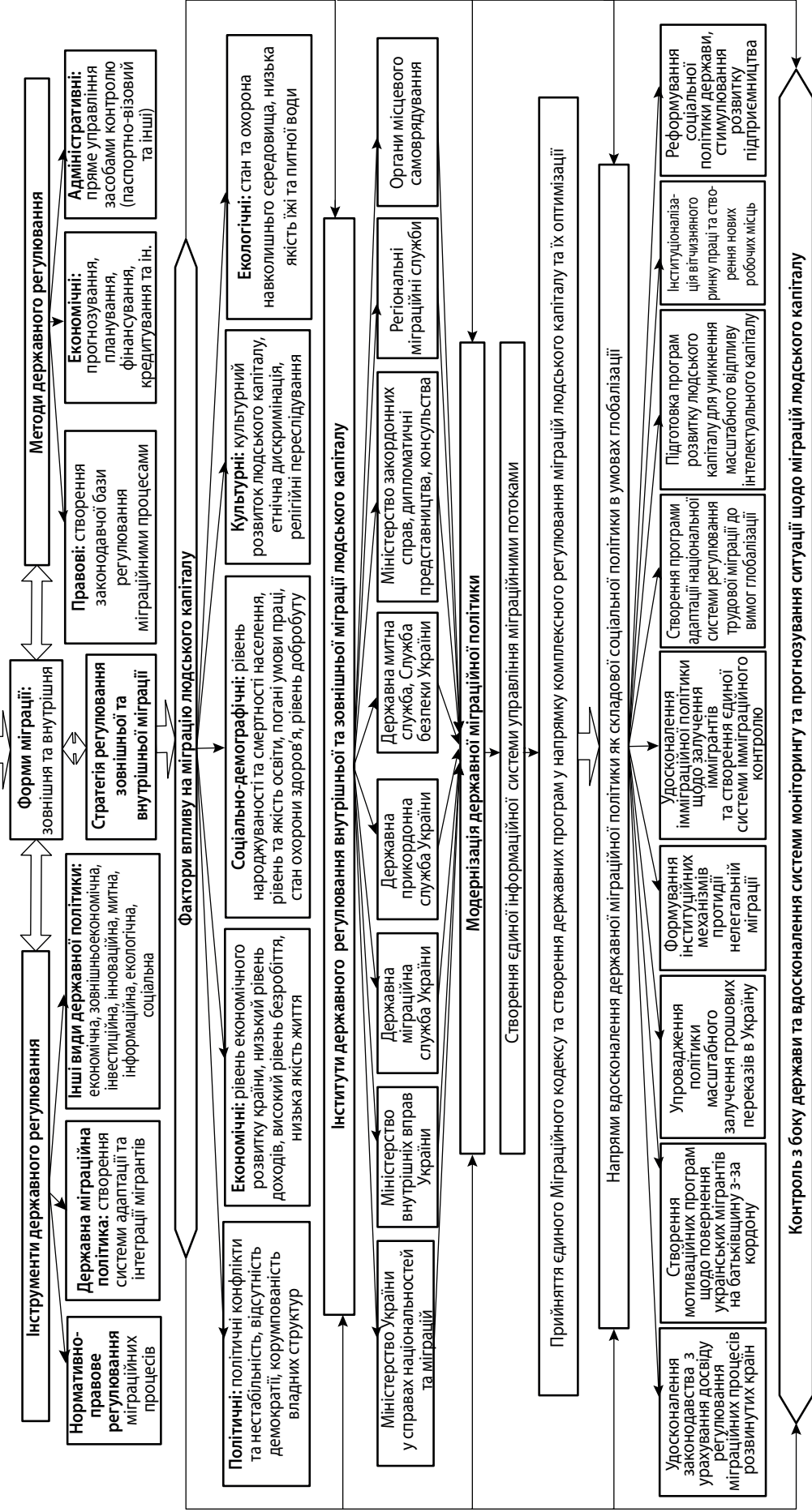

Рис. 2. Модель удосконалення механізму державного регулювання міграційних процесів України в умовах глобалізації

Джерело: авторська розробка.

ЕКОНОМІКА

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ЕКОНОМІЦІ

здійснення державної міграційної політики необхідно впровадження комплексу заходів, що дозволить зменшити негативні наслідки міграції та покращити соціально-економічні показники України, а саме:

- ✦ підвищення якості здійснення міграційної політики шляхом вдосконалення правової бази у сфері міграцій з урахуванням досвіду розвинутих країн;
- ✦ розробка й прийняття нової редакції Концепції державної міграційної політики України;
- ✦ підвищення рівня державного прикордонного контролю, що забезпечить зменшення неlegalної міграції;
- ✦ створення мотиваційних програм і відповідних соціально-економічних умов для повернення громадян України на Батьківщину;
- ✦ розробка й залучення фінансово-банківських інструментів, які стимулюватимуть грошові перекази в Україну;
- ✦ розробка соціальних програм, які сприятимуть підвищенню рівня доходів людського капіталу країни та якості їх життя;
- ✦ збільшення видатків держави на розвиток людського капіталу України (особливо у сфері освіти);
- ✦ розробка програм оновлення матеріально-технічної бази науково-дослідної сфери;
- ✦ створення відповідних умов для розвитку вітчизняного бізнесу та впровадження наукових розробок українських вчених у виробництво;
- ✦ залучення талановитої молоді та забезпечення тісного зв'язку й співпраці закладів вищої освіти з науково-дослідними інститутами та виробництвом;
- ✦ забезпечення участі в міжнародних програмах з інформаційного обміну для підвищення кваліфікації людського капіталу;
- ✦ сприяння розвитку міжнародного співробітництва з можливістю здійснювати зарубіжні відрядження.

Отже, значний вплив глобалізації на міграцію людського капіталу зумовлює необхідність підвищення ефективності проведення як державної міграційної політики, так і соціально-економічної політики, спрямованої на максимізацію користі від міжнародної міграції та мінімізацію її негативних наслідків. Подальші дослідження повинні бути зосереджені на ролі держави в підвищенні якісних параметрів міграційних процесів та створенні мотиваційних програм щодо повернення українських мігрантів і залучення іммігрантів з метою підвищення конкурентоспроможності національної економіки. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Леонова С. В.** Дихотомія міграційних процесів у розвитку людського потенціалу України. *Вісник Національного*

університету «Львівська політехніка». 2012. № 735. С. 118–126.

2. **Бараник З. П., Романенко І. О.** Інтелектуальна міграція як об'єкт статистичного дослідження. *Ефективна економіка*. 2014. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3096>

3. **Савіцька О. П.** Особливості міграційних процесів населення в умовах глобалізації. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. Вип. 23.17. С. 295–303.

4. **Гьохкан Д.** Сучасні тенденції розвитку світових міграційних процесів. *Українська полоністика. Сер. : Філософські науки*. 2015. Вип. 12. С. 19–35.

5. Як впливає на Україну трудова міграція // Тиждень. ua. URL: <http://tyzhden.ua/Society/206352> (03/01/2018)

6. Трудова міграція: там, де нас нема // Тиждень. ua. URL: <http://tyzhden.ua/Economics/208309>

7. **Школа В. Ю., Щербаченко В. О.** Концептуальні засади державного регулювання міграційних процесів на основі макроекономічного прогнозування. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2011. № 4, том II. С. 237–241.

8. **Полковніченко С. О., Курочка В. О.** «Відплив умів» з України як загроза національній безпеці. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2016. № 4. С. 16–22.

9. Державна міграційна служба України. URL: <https://dmsu.gov.ua/pro-dms/zagalna-informacziya.html>

10. Географія міграції: куди їздили українці в 2015 році і хто відвідував Україну // Forbes Україна (від 03.02.2016). URL: <http://forbes.net.ua/ua/nation/1410211-geografiya-migraciyi-kudi-yizdili-ukrayinci-v-2015-roci-i-hto-vidviduvav-ukrayinu>

11. Міграційний профіль України за 2016 рік / Державна міграційна служба України. URL: https://dmsu.gov.ua/assets/files/mig_profil/mig_prifil_2016.pdf

12. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

13. **Шахно А. Ю.** Вплив процесів глобалізації на розвиток людського капіталу та стан національного ринку праці. *Економічний аналіз*. 2016. Т. 25. № 1. С. 75–82.

REFERENCES

Baranyk, Z. P., and Romanenko, I. O. "Intelektualna mihratsiia yak ob'iekt statystychnoho doslidzhennia" [Intellectual migration as an object of statistical research]. *Efektivna ekonomika*. 2014. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3096>

Derzhavna mihratsiina sluzhba Ukrainy. <https://dmsu.gov.ua/pro-dms/zagalna-informacziya.html>

Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua/>

"Neohrafiia mihratsii: kudy yizdyly ukraintsi v 2015 rotsi i khto vidviduvav Ukrainu" [Geography of migration: where Ukrainians traveled in 2015 and who visited Ukraine]. *Forbes Ukraina*. <http://forbes.net.ua/ua/nation/1410211-geografiya-migraciyi-kudi-yizdili-ukrayinci-v-2015-roci-i-hto-vidviduvav-ukrayinu>

Hyokhkan, D. "Suchasni tendentsii rozvytku svitovykh mihratsiinykh protsesiv" [Modern trends in the development of world migration processes]. *Ukrainska polonistyka. Ser.: Filosofski nauky*, no. 12 (2015): 19-35.

Leonova, S. V. "Dykhotomiia mihratsiinykh protsesiv u rozvytku liudskoho potentsialu Ukrainy" [Dichotomy of Migration Processes in the Development of Human Potential of Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*, no. 735 (2012): 118-126.

"Mihratsiinyi profil Ukrainy za 2016 rik" [Ukraine's migration profile for 2016]. Derzhavna mihratsiina sluzhba Ukrainy. https://dmsu.gov.ua/assets/files/mig_profil/mig_prifil_2016.pdf

Polkovnichenko, S. O., and Kurochka, V. O. "«Vidplyv umiv» z Ukrainy yak zahroza natsionalnii bezpetsi" [The "brain drain" from Ukraine as a threat to national security]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, no. 4 (8) (2016): 16-22.

Shakhno, A. Yu. "Vplyv protsesiv hlobalizatsii na rozvytok liudskoho kapitalu ta stan natsionalnoho rynku pratsi" [Impact of globalization processes on human capital development and state of the national labor market]. *Ekonomichniy analiz*. Vol. 25, no. 1 (2016): 75-82.

Shkola, V. Yu., and Shcherbachenko, V. O. "Kontseptualni zasady derzhavnoho rehuliuвання mihratsiinykh protsesiv na osnovi makroekonomichnoho prohnozuvannia" [Conceptual bases of state regulation of migration processes on the basis of macroeconomic forecasting]. *Marketynh i menedzhment innovatsii*. Vol. 2, no. 4 (2011): 237-241.

"Trudova mihratsiia: tam, de nas nema" [Labor migration: where we are not]. Tyzhden.ua. <http://tyzhden.ua/Economics/208309>

"Yak vplyvaie na Ukrainu trudova mihratsiia" [How does labor migration affect Ukraine]. Tyzhden.ua. <http://tyzhden.ua/Society/206352>